گفتوگۆی میلان کۆندێرا: سەبارەت بە کتێبی (پێکەنین و فەرامۆشی)

ئامادەکردن: فیلیپ رۆس

وەرگێڕانەوە لە عەرەبییەوە: هەندرێن

❑ دوای خوێندنەوەی کتێبە دەستنووسەکەی (پێکەنین و فەرامۆشی) ئەم گفتوگۆیەبە دوو جار دیدار لەگەڵ «میلان کۆندێرا» سازکراوە. جاری یەکەم لەو یەکەمین سەردانەی ئەو بوو بۆ لەندەن، دووهەمیشیان هەر لەو یەکەمین سەردانەی ئەو بوو کە بۆ وڵاتە یەکگرتووەکانی ئەمریکای کرد. کوندێرا لە هەردوو سەفەرەکەیدا لە فەرانسەوەهاتبوو، کە لە ساڵی ١٩٧٥ەوە وەک ئاوارەیەک لەوێ نیشتەجێ یە. ئەو، وەک مامۆستا لە زانستگای «رین» و پاشان لە زانستگای پاریس کاری کردووە. کوندێرا لە کاتی گتوگۆکەدا کەمێک بە فەڕانسەیی و بەشی زۆریشی بە چێکی دەپەیڤی. «ڤیرا»ی هاوسەریشی بۆ هەردووکمان ئەرکی وەرگێڕانی لە ئەستۆ دەگرت. «پیتر کۆسی»یش دەستنووسی کۆتایی ئەم دەقەی لە زمانی چێکییەوە کردووە بە ئینگلیسی.

پ: ئایا لەو بڕوایە دای کە دنیا خەریکە کۆتایی بێت؟

ــ ئەمە لەسەر ئەوە وەستاوە کە وشەی (خەریکە) چ دەگەیەنێ.

پ: بەیانی، یان دووسبەی.

ــ مشتومڕی بیرۆکەی کۆتایی هاتنی دنیا بیرۆکەیەکی کۆنە.

پ: کەواتە، وا باوی نەماوە کە نیگەرانمان بکات.

ــ بەپێچەوانەوە. ئەگەر ترسەکە هەر لە کۆنەوە هۆشی مرۆڤی نەتەنیبایەوە ئەوە دەبوو هۆیەکی سەرنجڕاکێش هەبوایە.

پ: بە هەرحاڵ، من وایدەبینم ئەم خەمە لە کتێبەکەتدا (پێکەنین و فەرامۆشی) پێشینەی هەموو حیکایەتەکانت کە تێیدا هاتوون پێکدێنێ، هەتا ئەوانەی سیمای سروشتیی خۆشیشیان وەرگرتووە.

ــ ئەگەر لە کاتی منداڵیتیمدا پێت بگوتبام: رۆژێ دادێ دەبینی لەو دنیایەدا نەتەوەکەت ون دەبێ، ئەم قسەیە بۆ من هیچ مانایەکی نەدەبوو، ناکرێ ئەوە بهێنیتە بەرچاوت، هەموو مرۆڤێک دەزانێ مردن چارەی بۆ نییە، بەڵام بڕوای بەوە هەیە کە نەتەوەکەی جۆرە ژیانێکی ئەبەدییانەی هەیە. کەچی، پاش هێرشە دەستدرێژییەکەی رووس لە ساڵی ١٩٦٨دا، هەموو هاووڵاتییەکی چێکی لە ئورووپادا، بەرەورووی بیرۆکەی مەحفبوونەوەی بێدەنگییانەی نەتەوەکەی بووەوە. هەمان شێوە لە ماوەی پێنج گرێ دەیبیدا بەکپی ــ چل میلیۆن لە ئۆکراینییەکان لە نێوچوون، بێ ئەوەی جیهان گوێی دابێتە بارودۆخیشیان. یان لیتوانیا هەر هەمان شێوە، ئایا دەزانی کاتی خۆی لە سەدەی ١٧دا، لیتوانیا نەتەوەیەکی بەهێزی ئورووپایی بووە؟ بەڵام ئەمڕۆ تایفەکن و خەریکەدێ سیلاک دەبن، دەرفەت نادەن میوان وگەریدەکان چاویان پێیان بکەوێ، نەخۆ زانیاری لەمەڕ هەبوونیان بۆ دەرەوە بڕوات. نازانم نەتەوەکەی من چارەنوسی چی بەسەردێ. بە دڵنیاییەوە رووسەکان هەرچیان لەتوانادا بێ دەیکەن بۆ ئەوەی لە شارستانییەتی خۆیان بیتوێننەوە. کەسیش نازانێ لەم کارەیاندا سەردەکەون یان نا، بەڵام ئەم شیبیانە لەبارە.

بۆ گۆڕینی هەموو مانایەکی ژیان، بۆ مرۆڤ ئەوەندە بەسە، کە لە بوونی ئەم شیانە ئاگاداربێ. لەم رۆژانەدا، دەبینم هەتا ئورووپاش روخۆکە، مردن چاوی لێ زەق دەکاتەوە.

پ: سەرەڕای ئەوەش، ئایا چارەنووسی ئورووپای رۆژهەڵات و رۆژئاوا لە رەگوریشەدا دوو مەسەلەی جیاواز نین؟

ــ بەوپێیەی مێژووی شارستانی چەمکێکە ــ ئەوە رووسیا ئورووپای روژهەڵاتەکەی ــ لە سەر جیهانی بێزەنتیدا مێژووە جوداکەی چەقبەستە، بەڵام وەک: بوهیمیا، پۆڵەندا، هەنگاریا، هەمان نموونەی نەمسا، هەرگیز بەشێک نەبووینە لە ئورووپای رۆژهەڵاتدا، بەتایبەتی ئەم خاڵە بێشکەی ئەم بزاڤانە بووە. لێرە، لە ئورووپای ناوەڕاستدا، کولتووری هاوچەرخانە سەریهەڵدا، پاڵنەرەکەشی: دەروونناسی، بنەماگەریی، مۆسیقای پارتۆک، جوانکاریی رۆمانەکانی (کافکا) و (مۆسیل) بوون.

پاش جەنگ ئورووپای ناوەڕاست (یاخود بەلای کەمەوە بەشە زۆرینەکەی) بە شارستانییەتی رووسیاوە تێکەڵاو کرا، ئەوەی کە زیانی پێگەیشت کولتووری رۆژئاوا بوو کە چەقی قورسایی جمۆجۆڵییەکانی لە دەست دا. لەم سەردەمەدا، ئەو رووداوە کاریگەرترین رووداو بوو لە مێژووی رۆژئاوادا. ئێمە نابێ ئەو شیبیانەی کە گوایە کۆتاییهاتنی ئورووپای ناوەڕاست، کە خۆی دەلالەتی سەرەتای کۆتاییهاتنی هەموو ئورووپایە، پشتگوێ بخەین.

پ: لە ماوەی بەهاری پراگ دا، رۆمانەکەت (نوکتە) و کۆمەڵە چیرۆکەکەت (بارەکانی خۆشەویستیی پێکەنیناوی) بە چاپ گەیاندن و بڵاوتکردنەوە، کە ١٥٠ هەزار دانەیان لێ چاپ کرا. دوای هاتنی هێزە دەستدرێژکارییەکەی رووسیا لە کاری دەرسگوتنەوەی ئەکادیمیای فیلم دەرکرای، کتێبەکانت لە سەر رەفەی کتێبخانە گشتییەکاندا هەڵگیران. پاش حەوت ساڵ خۆت و هاوسەرەکەت هەستان چەند کتێبێک و هەندێک جلوبەرگتان کۆکردەوە و خستتانە ناو ئۆتۆمبیل و بەرەو فەرانسە سەرتان هەڵگرت و بوویت بە ناوبانگترین نووسەری بیانی. وەک ئاوارەکراوێک هەست بەچی دەکەی؟

ــ وەک نووسەرێک، ژیان لە چەند وڵاتێکدا ئەزموونێکی قەبە پێکدێنێ. ژیان دەرک ناکرێ تەنیا ئەگەر لە چەند لایەنێکەوە نەیبینی. دواکتێبم، کە لە فەرانسەدا بەرهەم هێناوە، بوارێکی جۆگرافیایانەی تایبەت ئاوەڵا دەکات: بەو رووداوانەی کە لە پراگ دا، لەبەر چاوی ئورووپای رۆژئاوادا دەقەومێ، هاوکات ئەوانەی کە لە فەرانسەدا دەقەومێن، تێڕامانەکە تەواو دەبێ، کە هەر یەکە لەو رووداوانە بە چاوی یەکترەوە تەماشا دەکرێن. ئەوەش

ڕووبەڕووبوونەوەیەکە لە نێوان دوو جیهاندا. نەتەوە ڕەسەنەکەم لە ڕوویەکەوە: لە ماوەی زێتر لە نیو سەدە بە تاقیکردنەوە دێمۆکراتییەکان، فاشیزم، شۆڕش، تیرۆر، ستالینیزم ـ سەرەڕای کۆتاییهاتنی ستالینیزمیش، بە داگیرکردنی ئاڵمانییەکان و ئینجا ڕووس، ڕەوەکۆچیی، بەتایبەتی مردنی ڕۆژئاوا لە خاکەکەیدا، تێپەڕی. نەتەوەکەم لە ژێر کەڵەکە بوونی مێژوودا دەنێژرێ، ئەویش سەرنجی گومانێکی مەزنی لە بیچمی جیهاندا بڕیوە. ڕووی دووەمی نەتەوەکەم کە فەرانسەیە لە چەندان سەدەدا چەقی جیهان بووە، بەڵام ئەمڕۆ لە ناونەبوونی ڕووداوە مێژوویيە مەزنەکانیدا دەتلێتەوە. بۆیە لە هەڵوێستە ئایدیۆلۆژیيە ڕیشاژۆیيەکانیدا تام وبۆکانی هەستپێدەکرێ. ئەمەش بۆ کارێکی مەزنی خۆماڵییانە هەڵوێستێکی ڕەچاوکراوی هێمایی دەمارگیری (neurotic) یانەیە، نە ڕوویداوە و نە ڕووشدەدات.

پ: ئایا وەک بیانییەک لە فەرانسەدا ژیان دەگوزەرێنی یاخود هەست دەکەی وەک ئەوی لە مەڵبەندە ڕۆشنبیرییەکەی خۆت دەژیت؟

ـ من بێڕادە بە کولتووری فەرانسە دڵگیرم، لە بەرانبەر ئەو کولتوورەدا هەست بە دڵنیاییەکی قووڵ دەکەم. بەتایبەتی بە زێدییەوە ئەم هەستەم بەرانبەر بە ئەدەبەکەی هەیە. بە لای منەوە «رابلە» باشترین ئەدیبە، هەروا «دیدرۆ»ش. نووسینەکانی «ژاک کەدری»م خۆشدەوێن و، بارتەقای ئەویش «لۆرەنس ستێرن». ئەوانە لە شێوە ڕۆماندا ئەزموونکاری مەزنن، تاقیکردنەوەکانیان پڕن لە چەشە و شادی و خۆشیی، لە ئەدەبی فەرانسەییدا ئەم لایەنە لەنێو چووە، هونەر بەبێ ئەم لایەنە دەلالەتەکەی ون دەکات. لە سەر شێوەی ئەم لایەنە (ستێرن و دیدرۆ) «گەمەکەرێکی مەزنن»، ئەمانە گاڵتەبازییان بۆ شێوەی ڕۆمان دۆزییەوە ـ کاتێ کە گوێم لە گفتوگۆیە ئەدەبییەکان دەبێ کە دەڵێن ڕۆمان توانستەکەی لە دەست داوە هەستێکی دژانەم لەلا دروست دەبێ ـ بە درێژایی مێژوو گەلێ لە توانستەکانی ڕۆمان بەفیڕۆ دراون. بۆنموونە، ئەو هاندەرانەی کە بۆ گەشەپێدانی ڕۆمان لە لای (ستێرن و دیدرۆ) ئاخنرابوون، ئەمانەی بە دوای ئەواندا هاتوون بەردەوامییان پێنەداوە.

پ: دوا کتێبەکەت، لە ڕیزی ڕۆماندا ئاژمێردرێ، هەرچەندە لە دەقەکەشدارادەگەیەنی: ئەم کتێبە لە شێوەی هەمە جۆرییەکەی خۆی ڕۆمانە، کەواتە ئایا ڕۆمانە یان نا؟

ـ لە بۆچوونی جوانناسییەوە، بە ڕۆمانی دادەنێم، بەڵام ناخوازم ئەم ڕایەش بە سەر کەسدا بسەپێنم. لە شێوەی ڕۆمانییەکەیدا ئازادییەکی قەبەی لە ناوخۆیدا ئاخنیوە. هەڵەکردنە ئەگەر بنەچەی چەشنە ڕسکانێکی دیاریکراو بسەپێنرێ کە گوایە لە ڕۆماندا ناوەڕۆک دەستی لێنادرێ.

پ: سەربارى ئەوەش، بە دڵنیاییەوە دەبێ هۆکارێک هەبێ وا لە ڕۆمان بکات کە ببێ بە ڕۆمان، ئەم ئازادییەش مەشتوماڵ بکات.

ـ ڕۆمان خۆی پەخشانێکی پێکهاتەیە و لە سەر ئەو کەسە دەوەستێ کە دەیخوڵقێنێ. ئەوە تەنیا سنوورەکەیەتی. مەبەستم لە وشەی پێکهاتەیی ئەوەیە کە ڕۆماننووس نیازی خۆیەتی کە چۆن بە سەر بابەتەکەیدا لە هەموو ڕووەکانی و بە تەواوی ئەو قووڵاییەی کە پێیدەکرێ زاڵ ببێ. توانستی پێکهاتەیی لە ڕۆماندا ئەوەیە دەتوانێ چەندان شێوە لە یەکە یەکی گشتیدا کۆبکاتەوە، لە چەندان شێوە مەبەستم: وتار، حیکایەتی ڕۆمان، بەشەکانی گەشتیی ژیان، ڕووداوە مێژووییەکان، خەیاڵاوییەکان دەگرێتەخۆوە. بەمە ڕۆمان لە مۆسیقایەکی هەمەدەنگ دەچێ. مەرج نییە هەر تەنیا یەکێتی کتێب بە هۆنینەوەی بابەتەکەوە دروست بێ، بەڵکوو دەکرێ هەر بە خودی بابەتەکە دروست بکرێ. دوو بابەت لە کتێبەکەدا هەیە: پێکەنین و فەرامۆشی.

پ: پێکەنین هەمیشە لە تۆوە نزیکە، لە کتێبەکەتدا جا چ لە ئاستی گاڵتەجاڕی یان خۆشییەوە بێ، ئەو پێکەنینە چ واتایەک دەگەیەنێ ـ کە کەسانی ناو ڕۆمانەکانیشت بەرەو ڕووی پەژارە دەبنەوە. هۆی ئەوە دەگەڕێتەوە بۆ ڕووبەڕووبوونەوەی ئەو دنیایەی کە هەستی خۆشییەتی لە دەست داوە؟

ـ بەهای ئەو گاڵتە و خۆشییە لە کاتی تیرۆری ستالینیزمدا فێربووم. ئەو کات بیست ساڵم بوو. ستالینیزمم لەوانی دیکە هاوێر دەکرد ـ یاخود ئەوانەی کە پێویست نەبوو لێیان بترسێم ـ ئەوەش بۆ شێوە زەردەخەناوییەکەی ستالین دەگەڕێتەوە. بۆ ناسینی یەکتر، ڕۆخۆشیی دەلالەتێکی بەڵگەدارە. هەر لەوکاتەشدا، من لەوە دەترسێم کە ئەگەر دنیایەک هەیە ئەویش هێدی هێدی هەستە شادیهێنەرەکەی بزربکات.

پ: لە دوا کتێبەکەتدا، مەسەلەیەکی تر هەیە، لە پەرەگرافێکی بچووکدا، نێوان پێکەنینی فریشتانە و پێکەنینی شەیتانانە بەراورد دەکەی، کە شەیتان پێدەکەنێ وا وێدەچێ خوا بۆ ئەو هیچ مانایەک نابەخشێ، کەچی فریشتە بە شادییەوە پێدەکەنێ چونکە بۆ ئەو هەموو شتێک لە جیهانی خوادا مانای هەیە.

ـ بەڵێ، مرۆ شێوە جەستەییەکانی خۆی ـ واتە پێکەنینەکەی ـ بۆ دەربڕین بە دوو ڕەوشتی تەواو جیاواز لە یەکتر بەکاردێنێ. لە ناو گۆڕێکی تازەدا شەبقەکەی یەکێکیان بە سەر تابووتەکە دەکەوێ، مەیتەکە واتاکەی بزردەکا و پێکەنین لە دایک دەبێ. دوو عاشق دەست لە ناو دەست لە ناو مێرگەکە، ڕادەکەن، پێدەکەنن. پێکەنینەکەیان هیچ پێوەندییەکی بە نوکتەکان یان بە گاڵتەوە نییە، بەڵکوو پێکەنینێکی هی دڵییە ـ ئەمە پێکەنینێکی فریشتەئاسایە دڵشادییەکە دەردەبڕێ. هەر دوو جۆرە پێکەنینەکە بۆ چەشەی ژیان کێل دەبنەوە، بەڵام، لە هەمان کاتدا گەر پێکەنین لە ڕادە دەرچوو ڕەنگە بە سەرەنجامی دوو توێی بگات: پێکەنینە لە دڵهەڵقوڵاوەکەی هەر دوو فریشتە ڕەگەزپەرستەکە ـ کە بە تەواوی بە دەلالەتی جیهانەکەیان بڕوادارن. ئەوانە ئامادەن گەر هەرکەسێک بەشداریی شادمانییەکەیان نەکا بیخنکێنن. پێکەنینەکەی تریان کە لە بەرانبەرەکەیان دەردەچێ، واتە ئەوەی کە بانگەشەی ئەوە دەکا کە هیچ شتێک مانای نەماوە، هەتا مەیتە پێکەنیناوییەکانیش، ڕەفتاری بە کۆمەڵی سێکس تەنیا تواندنێکی بێدەنگ و گەپجاڕییانە نییە. ژیانی مرۆڤایەتی بە دوو بۆشایی دیاری کراوە: لە لایەک ڕەگەزپەرستی، لاکەی تریشی گومانێکی ڕەها.

پ: ئەوەی ئێستاکە بە (پێکەنینی فریشتانە)ت ناو برد ئەمە بۆ ڕەوشتی گۆرانیی ئامێز لە ژیاندا دارشتنێکی تازەیە، لە ڕۆمانەکانی پێشتریش ئەم دارشتنە دەبینرێ. لە یەکێک لە کتێبەکانتدا قۆناغی تیرۆریستانەی ستالینیزم بە (فەرمانڕەوایی جەلاد و شاعیر) وەسف دەکەی.

ـ کلیانیزم*، هەر تەنێ دۆزەخێک نییە، بەڵام هەروا خەونی بەهەشتیشە، ئەوە خەونێکی هەرە کۆنی بەر لە ڕۆژگارە کەوا دەکا هەموو پێکەوە بە تەبایی بژین، یەک ویست و یەک بڕوا کۆیان بکاتەوە، هیچ نهێنییەکیش نییە نێوانیان لێکجیاواز بکاتەوە.

«ئەندرێ برێتۆن» خەونی بەو بەهەشتەوە بینی کاتێ لەمەڕ ماڵە شووشەیەکەوە ئاخفی بەو هیوایەش بوو لە ناویدا بژی. ئەو چەشنە هەڵکشانە لە ناخی هەموومان‌دا دەبزوێ، هەروا لە ناو هەموو ئایینەکانیشدا ڕەگی داکوتاوە، ئەگەر نا نەیدەتوانی سەرنجی ئەو ژمارە فرەیەی خەڵک بۆلای خۆی ڕابکێشێ، بەتایبەتی لە قۆناغی بوونە هەرەتی لاوەتییاندا. کە خەونی بەهەشت، وەرچەرخانەکەی بۆ واقیع دەستپێدەکا، تا لێرەولەوێ بەدیارکەوێ بزانێ کێ بەرهەڵستی دەکات، بۆیە فەرمانڕەواکانی بەهەشت ناچار دەبن خانووی زیندانێکی بچووک بۆ جیرانی بەهەشت دروست بکەن. ئەو زیندانەش وێڕای زەمان هێدی هێدی گەورە دەبێ و گەشەدەکا، کەچی هاوکات، بەهەشتەکەی جیرانی هێدی هێدی بچووک و زیاتر هەژار دەبێتەوە.

پ: لە کتێبەکەتدا، شاعیری مەزنی فەرانسەیی «ئیلوار» ئەوتۆ وەسف دەکەی کە ئەو لە سەر بەهەشت و زیندان وێکڕا هەڵدەفڕێ و گۆرانی دەڵێ. ئایا ئەو بەشە نووسینەت واقیعێکی مێژوویی هەیە؟

ـ دوای جەنگ، پۆل ئیلوار لە بزووتنەوەی سوورڕیالیزم لایدا و بوو بە گەورەترین لایەنگرانی «شیعرییەتی کلیانیزم»، کە دەتوانم ئەم ناوەی لێبنێم. ئیلوار گۆرانی بۆ برایەتی، ئاشتی، یەکسانی وعەدالەت، ئایندەیەکی چاکتر چڕی، بۆ ئاشنایەتیکردن دژی گۆشەگیریی، بۆ شادمانی دژی خەمگینی، بۆ پاکانە دژی گەپجاڕی و ڕووهەڵماڵین گۆرانی چڕی.

لە ساڵی ١٩٥٠ فەرمانڕەواکانی بەهەشت بۆ هاوڕێکەی ئیلوار، «زافیز کالاندرا» سوورڕیالیزمی چێکی، حوکمی لە سێدارەدانی مەرگیان دەکرد. ئیلوار لەپێناوی هزرە خەیالاوییەکانی بۆ سەر تاکێتی هەست وخوستە تایبەتییەکەی، دۆستایەتییەکەی خنکاند. بە ئاشکرا لایەنگیریی خۆی بۆ لەسێدارەدانی هاوڕێکەی ڕاگەیاند ـلە پاداشی گۆرانیی شاعیر، جەلاد بە کوشتنی هەڵدەستێ.

هەر تاکە شاعیرێک نەبوو، ئەم کارەی کردبێ. قۆناغی ستالین تژیە لە وڕێنەی هاوکۆیی شاعیران ـئەوکات هەموو مەسەلەیەک، بەڵکوو هەر هەموو ناوەڕۆکی مەسەلەکان، دەکرا لەبیربکرێ ـخەڵک کاری گوتنی دەوێ: شۆڕش جوانە، بەڵام ئەم کۆمێدیەی کە لێی بەرهەم هاتووە ئەوە خۆی شەڕە. بەڵام ئەو گوتنە دروست نییە. ئەو شەڕەی لە گۆڕێدایە ئەوەی کە هەیەتی جوانە، دۆزەخە حەشاردراوەکە لە ناو خەونی بەهەشتەکەدایە، گەر ئارەزوومان کرد لە چەمکی ناوڕۆکی دۆزەخ بگەین، دەبێ ئێمە ناوەڕۆکی ئەو بەهەشتەی کە تیایدا هەڵقولیوە بیکەین بە مانا. زۆر ساناشە نارازی بوون لە زیندانەکان، بەڵام ڕەتکردنەوەی شیعری کلیانیزم کە بۆ بردنی زیندانەکان جلەومان دەکات کارێکی سەختە. لەم ڕۆژگارەدا، خەڵک لە هەموو شوێنێک ـبێ دوودڵی ـبیرۆکەی زیندان ڕەتدەکەنەوە، کەچی وێڕای ئەوەش، ڕێگە بەخۆیان دەدەن شیعری کلیانیزم بە سەریاندا زاڵ ببێ، تاکوو بە هەمان ئەو ئاوازە گۆرانییە شیعرئامێزەی کە ئیلوار وەک ئەوەی پاشای شیعر بێ، لە سەر پراگ بە فڕینەوە دەیچریکاند، بۆ زیندانەکان بڕۆن، کەچی ئەو کاتەی کە ئیلوار دەیچریکاند لە دوکەکەڵکێشی سووتەمەڕۆکەدا دوکەڵی تەرمی (کالاندرا) بەرزدەبووەوە.

پ: پەخشانەکانت هەمیشە بەهەڵکاڵینی نێوان تایبەت و گشتدا دەناسرێنەوە، لەمەدا مەبەستم ئەوە نییە کە چیرۆکەکانت لە بەردەم پێشینەی سیاسەتەکاندا دەقەومێن. ئەقەومانی ڕووداوە سیاسییەکانیش چالاکییە تایبەتییەکانت شەکەت دەکەن، هەڵبەت مەبەستم ئەوەیە تۆ ئەو ڕووداوە سیاسییانەی کە بە یاساکانی خۆیانەوە فەرمانڕەوان و کە فەرمانڕەوایی چالاکییە تایبەتییەکان دەکەن، بەدیاریان دەخەی، بەوە پەخشانەکەت بۆ سیاسەت دەبێتە جۆرێک لە لێکۆڵینەوەی دەروونناسی.

ـ مێتافیزیکی مرۆڤ یەکێکە جا چ لە بواری تایبەتی بێ یان گشتیدا. تۆ بابەتێکی تر لەکتێبەکەدا وەرگرە، مەبەستم فەرامۆشییەکەیە، کە ئەوە خۆی لە ژیانی تایبەتییانەی مرۆڤدا گرفتێکی مەزنە ـ بەڵام، خود مانای چییە؟ خود پوختەی هەموو ئەوانەیە کە وەبیرمان دێنەوە ـبۆیە، ئەو لە مردن تۆقینەمان لە دەست دەرچوونی داهاتووەکە نییە، بەڵکوو لە دەستدانی ڕابردووەکەیە. فەرامۆشی خۆی شێوەیەکە لە شێوەکانی مردن، کە لە ژیاندا بە شێوەیەکی شاراوە ئامادەیی هەیە. ئەوە گرفتاریی قارەمانەکەمە لە هەوڵدانە بێئومێدییەکانیدا بۆ ئەوەی بیرەوەرییە پەرش و بڵاوەکانی مێردە مردووە خۆشەویستەکەی بپارێزێ. بەڵام لە هەمان کاتیشدا، فەرامۆشی گیروگرفتی هەرە گەورەی سیایشە. کاتێ زلهێزەکان دەیانەوێ دەوڵەتە بچووکەکان لە هۆشمەندیی نەتەوایەتی بێبەش بن، ئەوان بۆ ئەوکارە ڕێبازێکی ڕێکخەرانەی فەرامۆشکردن بەکاردەبەن. ئەوەی کە لەمەودوا لە بوهیمیادا ڕوودەدات.

ئەدەبی هاوچەرخی چێکی ـ ئەوەی تەنیار نرخێکی هەبێ ـ ماوەی ١٢ ساڵ دەبێ چاپ نەبووە؛ ٢٠٠ نووسەری چێکی لە لیستەی قەدەغەکراوان دان؛ لە ناو ئەوانەدا ئەدیبی کۆچکردوو «فرانتز کافکا»یە، هەروا ١٤٥ مێژوونووسی چێکی لە پیشەکانیان دەرکراون، مێژووش دووبارە نووسرایەوە، هەروەسا پەیکەرەکانیش ڕووخێنران. ئەو نەتەوەی هۆشمەندییە ڕابردووەکەی ون بکات هێدی هێدی خۆشی ون دەکات. بەم جۆرە دۆخە سیاسییەکە بە دڕی و چەتوونی گرفتە مێتافیزیکییە ئاساییەکانی کە فەرامۆشییەکە نوێنەریەتی، ڕوونی کردووە، کە ئەمەش گرفتێکە بەردەوام لە هەموو ڕۆژێکدا بەرەوڕووی دەبێتەوە، بێنەوەی بشزانین. سیاسەت دەمامکەکە لە مێتافیزیکی ژیانە تایبەتییەکە دادەماڵێ، ئەمەی دواییش دەمامکەکە لە مێتافیزیکی سیاسەت دادەماڵێ.

پ: لە شەشەمین بەشی هەمە جۆرییەکەتدا، کچە پاڵەوانەکەی یەکەم ـتامینا ـبە دوورگەیەکی تەنێ ئاوەدانکراو بە منداڵان دەگات، لە کۆتاییشدا منداڵەکان هەتا مردن ڕاوی دەنێن. ئایا ئەو خەونە، حیکایەتێکی خورافی یە، یان چیرۆکێکی سیمبۆلی یە؟

ـ تا بکرێ چیرۆکی سیمبۆلیزمی لە من دوورە. ئەمە چیرۆکێکە نووسەر بۆ ڕوونکردنەوەی گریمانێک دایدەهێنێ. وابزانم ڕووداوەکان ـجا چ خەیاڵی بن یا واقیعی ـدەبێ دەلالەتەکانی لە خودی خۆیاندا هەڵگرتبێ. ئەو هێزە شیعرییەی کە تێیدایە وادەکا بە ئاسانی خوێنەر بە دوای خۆیدا کێش

دەکات. ئەم وێنەیە بە بەردەوامی سەرادووی ناوم. لە یەکێک لە قۆناغەکانی ژیانمدا هەمیشە لەگەڵ خەونەکانمدا بوو. مرۆ لە جیهانی منداڵیەتیدا خۆی دەبینێتەوە، لە بەردەمیشیدا ڕاینەکردووە. لە هیکرا منداڵیەتی ـ چونکە بە شیعرئامێزیەکەی چڕاندمان و پەرستمان ـ وەک تۆقینێکی تەواو خۆی ئاشکرا دەکات، فاق ئاسا دەمانگرێ. نا، ئەم چیرۆەر هێمایی نییە. بەڵام کتێبەکەم فرەدەنگی یە. چەندان چیرۆکی تێدایە. هەریەکە و ئەویتر شرۆڤە دەکا، دەڕسکێنێ. ڕووداوە سەرەکییەکەی ناو کتێبەکە خۆی حیکایەتێکی کلیانیزمی یە کە خەڵکان لە یادوەری بێبەش دەکات، بەوە دووبارە پێکهاتووەکەیان بۆ نەتەوەیەک لە منداڵان پێکدەهێنرێتەوە. هەموو کلیانییەکان ئەوکارە دەکەن. ڕەنگە سەردەمە ئامێرییەکەش بە بیروباوەڕە داهاتووەکانی، بە چاوە فتوادەر و منداڵیەتییەکەی، بە گوێپێنەدانی ڕابردووەکەی، بە گومانەکانی بەرانبەر هزردا ئەم کارە بکات. لە ناو دەوروبەرێکی وەک ئەو تەرزە کۆمەڵگا منداڵیەتییە سەختەدا، مرۆی باڵق ـەوانەی کە یادوەری و گاڵتەجاڕییان هەیە هەست بەوە دەکەن ـوەک چۆن (تامینا) لە دوورگەکەی منداڵان هەستی پێکرد.

پ: تاڕادەیەک هەموو ڕۆمانەکانت، بەتایبەتیش هەموو بەشی کتێبەکەی دوایت، بە دیمەنە ڕەفتارە سێکسییەکان چلەپۆپە دەپێکێ. هەتا ئەو بەشەی کە ناونیشانێکی بێ بەری وەک (دایک)یشی هەڵگرتووە، تەنیا دیمەنێکی درێژی سێکسی یە کە لە نێوان سێ کەسدا دەکرێ، وێڕای پێشەکی و کۆتاییەکەی، وەک ڕوومانووسێک بە لای تۆوە سێکس چی دەگەیەنێ؟

ــ لەم ڕۆژگارەماندا، سێکس وەک بابەتێکی حەرامکراو نەماوەتەوە، لە سەرکورتکردنەوەی وەسفە گشتییەکان، یاخود دانپێنانە سێکسییەکان لە شێوە دووپاتکردنەوەکان بێتام وچێژ بووە. «لۆرەنس»، یان تەنانەت «هێنری میللەر»، بە ڕووهەڵماڵینە گاڵتە شیعرییەکانیان چەند بە کۆن دەبینرێن! وێڕای ئەوەش هەندێ لەو کۆپلە سێکسییانەی کە «جۆرج پاتای» نووسیویەتی شوێنەوارێکی ئەوتۆیان لە سەر من جێهێشتووە کە هەرگیز ناسڕێنەوە. ڕەنگە هۆیەکەی ئەوە بێ کە لە دەرەوەی چوارچێوەی شیعرییانەوە نووسراون، بەڵام هەر خۆیان دەقێکی فەلسەفین. لەوەدا مافت پێدەدەم کە دەڵێی هەموو شتەکان بە دیمەنێکی قەبەی سێکسی کۆتاییان دێ. هەستێکی وام هەیە کە بە لای منەوە دیمەنی خۆشەویستییە جەستەییەکان تیشکێکی بە تین دروست دەکەن. بنەبانی ناوەرۆکی کەسەکان ئاشکرا دەکا و باری ژیانەکەیان پوختەدەکاتەوە. کە (هۆگۆ) لەگەڵ (تامینا) سێکس دەکا، تامینا هاوکات دەکۆشێ بیر لە پشووی هەفتەییەکانی بکاتەوە کە لەگەڵ مێردە ڕەحمەتییەکەی ڕایبواردبوو. دیمەنە سێکسییەکان، بۆخۆیان کانگای بابەتەکانن کە چیرۆک دادەپۆشن و زۆرترین نهێنییە قووڵەکانیشی تێدا ڕوودەدات.

پ: بەشی کۆتایی ـەوتەم ـتەنیا سێکسەکان چارەسەرناکات، بۆچی کتێبەکە جیا لە بەشەکانی تر بەم بەشە کۆتایی دێت، بۆنموونە، بەشی شەشەمین، زۆر کاریگەرترە، لەوێدا کچە پاڵەوانەکە دەمرێ؟

ــ تامینا ـ وەک هاورد « مەجازەن» ـ لە نێوان پێکەنینی فریشتانەدا دەمرێ. لە لایەکی دیکەشەوە ـلە دوایین بەشی کتێبەکەدا ـ پێکەنین بە جۆرێکی دیکە دەگەڕێتەوە، لەم جۆرە بیستنە کە وێدەچێ شتەکان مانای خۆیان ون بکەن. پاشان بە بارتەقای ساتێک خەیاڵکردنەوە وادەردەکەوێ کە شتەکان مانای خۆیان لە دەست داوە، بوودەڵەن. جا مرۆ لە خۆی دەپرسێ: ئاخۆ ئەگەر لە سپێدەدا لە خەو ڕابم، ڤێجا بۆ کار بڕۆم، گەر لە پێناوی شتێکدا بکۆشم، گەر سەر بەو نەتەوەیەش بم کە لێی لە دایک بووم چ مانایەکیان هەیە بۆمن؟ ئەوسا مرۆ لە سەر ئەم لێوارەدا دەژی. مرۆ ئەم بەرەی کە بەڕیوەتی دەکرێ بە ئاسانی خۆی تێدا ببینێتەوە، ئەم لێوارەی کە لە هەموو شوێنێکدا، لە گشت بوارەکانی ژیانی مرۆڤایەتی کە تەنانەت لە ناو قوولترین قوولایی ناخیشیدا هەیە، زیاترینیشیان جەستەیی ـسێکسی یە، بە هۆی ڕوودانی ئەو بوارە لە ناو قوولترین شوێنگەی ژیاندا، لەوێدا ئەم پرسیارەی کە لە سەر سێکس ئاراستە دەکرێ دەبێتە قوولترین پرسیار. لەبەر ئەم سۆنگەیە کتێبی هەمەجۆرەکان ناکرێ کۆتایی پێبێت تەنیا بەم جۆربەجۆرەکردنە نەبێت.

پ: کەواتە، ئائەمە ئەم دوورترین خاڵەیە کە ڕەشبینییەکەت پێی گەیشتووە؟

ــ لە وشەکانی ڕەشبینی و خۆشبینی شل و بێزار بووم. ڕۆمان شتێک جەخت ناکات. ڕۆمان لێدەکۆڵێتەوە و پرسیار ئاراستە دەکات. نازانم کەنگێ نەتەوەکەم کۆتایی پێدێت. ناشزانم کێها لە کەسەکانی ڕۆمانەکەم لە سەر هەقبێژین، یان کێهاشیان لە سەر هەڵەن. من چیرۆکێک دادەهێنم و کەسەکان بەگژ یەکدا دەکەم، بەم ڕێگەیەوە پرسیارەکەم ئاراستە دەکەم. دەبەنگیی خەڵکەکان لەوەدایە بۆ هەموو شتێک بەرسڤیان هەیە. دانایی لەوەوە دێ کە سەبارەت بە هەموو شتێک لە ناو خۆیدا پرسیاران دەئاخنێ. کاتێ کە دۆنکیشۆت لە دنیادا دەرچوو، ئەو دنیایە لەبەرچاویدا بوو بە پرسیار. ئەو ڕەگ و ڕەچەڵەکە بوو کە یەکەمین ڕۆمانی ئەوڕووپی بۆ مێژووی هەموو ڕۆمانووسانی داهاتووی بەجێهێلا. ڤێجا، ئەو ڕێبازە دانایی و گوێڕایەڵی گەرەکە. ئەو جیهانەی کە لە سەر باوەڕدارییە پیرۆزەکان بنیاتنراوە ڕۆمان تێیدا دەمرێ. جیهانی کلیانیزم ـجا لە سەر مارکسیزم یان ئایین یان لە سەر هەر شتێکی تر پشت ببەستێ ــ ئەوە جیهانێکی بەرسڤدانەوەیە نەک پرسیاریی. ڕۆمان لە ناو ئەو جیهانەش شوێنی نابێتەوە. بە هەمەحاڵ، وابزانم خەڵکەکان لە هەموو جیهاندا لە سەر چەمکدا فەرماندەرکردنەکان بە چاک دەزانن، لە باتی ئەوەی بپرسن، بەرسڤدەدەنەوە، هەتا دەنگی بەهادارییی ڕۆمان لە نێوان هەرا زەنای بیروباوەڕە بوودەڵەکانی ئادەمیزادان لە نێوبرێ. ■

تێبینی: ئەم چاوپێکەوتنە لە گۆڤاری *العرب و الفکر العالمی*، ژمارە ٨، وەرگیراوە کە **«ناصر السعدون»** وەریگێڕاوەتەوە سەر عەرەبی.

* **کلیانیزم:** هاوکۆیی، گشتگیری، بەگشتکردن. ئەو زاراوەیە لە عەرەبی بە «العقیدە الالفیە» ـ واتە بڕواداریی هەزارەکی ـ هاتووە، کە مەسیح ژیانی هەزارەها لە سەر زەوی بە دەست دێنێ ــ وەرگێر.

سەرچاوە: گزینگ، ژمارە ٢٠، هاوینی ١٩٩٨